

AZ IGAZSÁGOS HÁBORÚ ETIKAI ÉS JOGI KÉRDÉSEI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL NAPJAINK FEGYVERES KONFLIKTUSAIRA

KOVÁCS Eszter

1. Bevezetés

A háború és a béke kérdése az emberi társadalmak kialakulásától kezdve meghatározó tényezőként volt jelen, hiszen az egyik legfőbb történelmet alakító tényező a hatalomért folytatott harc. Tanulmányomban törekszem az igazságos háború definíciójának, tartalmának, fejlődési szakaszainak, napjainkban való továbbélésének meghatározására. Különös figyelmet fordítok arra, hogy a fegyveres konfliktusokban és leginkább napjaink fegyveres konfliktusaiban szerepet játszik-e az igazságos háború tana, és ha igen, akkor milyen mértékben. Majd az államok konfliktusba bocsátkozását megalapozó és lehetővé tevő jogi feltételeket igyekszem vizsgálni. Szeretnék választ kapni arra a kérdésre, hogy van-e tényleges korlátozó ereje az összetűzések kibontakozásában annak, hogy bizonyos eszközökkel igazolni akarjuk a háború igazságosságát vagy jogosságát.

Az elemzést Európával kezdem és a keresztény felfogás lesz a kiindulópont, emellett az iszlám előírásait vizsgálom majd meg tüzetesebben, abból kifolyólag, hogy nem csak a történelem során került sor számos atrocitásra e két civilizáció között, de itt éleződnek ki a napjainkban jelentős konfliktusokat eredményező ellentétek is. A keresztény fejlődéstörténet bemutatása után a Közel-Keletre, ezen belül a magát Iszlám Államnak nevező, az ENSZ által dzsihadista terror-szervezetnek nyilvánított közösség háborújára fordítok nagyobb figyelmet.

2. Az igazságos háború tana a keresztény világban

2.1. Az igazságos háború tanának definiálása

A fogalom meghatározás azért nehéz ebben az esetben, mert az igazságos szó sokakban azt a benyomást keltheti, hogy eme szellemben indított harc tulajdonképpen egy jó dolog. Emellett az sem könnyíti meg a definiálást, hogy az elmélet gyökerei már az ókorban megjelentek, maradványai pedig napjainkban is fellelhetőek. Sajátossága, hogy eszmei tartalma kisebb-nagyobb mértékben szerzőnként és koronként változott. Kimunkálását a keresztény teológiának tulajdonítjuk és arra az ellentétre vezetjük vissza, hogy a keresztény tanítás felebaráti szeretetre buzdít, míg a valóságban elkerülhetetlen háborús helyzetek jelentkeztek. A keresztények harcokban való részvételéhez egyfajta társadalmilag elfogadott igazolásra volt szükség. Így született meg az igazságos háború tana.

A tan azonban továbbra is megosztó, hiszen a háború indításának, abban való részvételnek egyszerre volt joga és korlátja. Véleményem szerint a kezdeti időszakban az igazságos háború doktrínájának a háború igazolásában volt döntő jelentősége, később került előtérbe a korlátozó szerep, melynek lényege már inkább a háború megakadályozása, vagy legalábbis *ultima ratió*vá nyilvánítása lett. Ennek az átalakulásnak az értelmében az elgondolás már egy államokra, politikai erőkre vonatkozó iránymutatás. Az igazságos szót inkább engedélyezettnek kell értenünk.¹ A teória a középkorban virágzott, majd népszerűségéből a jog megtisztításával, szerepének felértékelődésével, primátusának megszerzésével egyértelműen veszített.

2.2. Az igazságos háború tana az ókorban

Az igazságos háború doktrínájára a keresztény tudósok, filozófusok munkásságának eredményeként tekintünk, azonban fontos azt is látni, hogy a *bellum iustum et pium* elmélet már az ókorból eredeztethető. Az ókori társadalmi szabályokat meghatározó normarendszer leginkább vallási és erkölcsi gyökerekkel rendelkezett. A háború és békekötés kérdésében is tisztán kirajzolódtak a szakrális előírások, ugyanis ezekben a kérdésekben egy papi testület volt jogosult eljárni, mégpedig úgy, hogy biztosítaniuk kellett a *bellum iustum ac pium* elvét, mely annyit tesz, hogy emberi és isteni jognak megfelelő háborút kellett

¹ Just war, BBC, <http://www.bbc.co.uk/ethics/war/just/introduction.shtml> [letöltve: 2015.03.18.]

vívni. A háború alapvető feltétele tehát az volt, hogy az ellenséggel szemben jogos és jogszerű legyen és az isteneket se sértse. A háború egy esküvel megerősített szerződésen alapult, mely tulajdonképpen ily módon a két nép közötti istenítéleti párbaj volt.²

Az igazságos háború tanának kezdeti megjelenése Cicerótól (Kr. e. 106.–Kr. e. 43.) ered. Ciceró a stoikus etika egyik legnagyobb alakja megállapította, hogy az igazságosságnak kell döntenie a háború kérdésében, mert az igazságosság erénye az emberi közösség összetartója.³ De republica című művében kifejti, hogy „Igazságos háborút csak akkor lehet viselni, ha sérelem megbosszulásáról, vagy ellenség elűzéséről van szó. Egyetlen háború sem minősül igazságosnak, kivéve, ha előre bejelentették, megüzenték, vagy pedig a tulajdon visszaszerzésére irányul.”⁴

2.3. A háború erkölcsstanának múltja a katolikus teológia történetében

A címben is szereplő igazságos háború dogmájában jelenik meg a keresztények nézőpontja a háborús etikáról.⁵ Mindenekelőtt leszögezném, hogy a kereszténység az emberi élet kioltását nagyon súlyos bűnnek tartja. Már a korai, nem modern értelemben vett államok is alapvető feladatuknak tekintették a területükön élők, vagy nemzetükhöz tartozók életének és az állam szokásainak, jogrendszerének védelmét. Ezek a védendő érdekek azonban néha megkívánják az erőszak alkalmazását is.⁶

A kereszténység az izraelita vallásból fejlődött, ezért a zsidó szakrális jog több eleme is beépült a keresztény tanításba. Innen ered az elnyomás elleni küzdelem, a jogos háború és a népe mellett harcban, viszontagságos időkben is kiálló Isten szimbóluma.⁷ A Római Birodalom területén fejlődő katolikus vallást Nagy Konstantin császár (306-337) 313-ban bevett vallássá, míg Nagy Theodosius

² FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A Római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2014. 64–67.

³ PÉTERFFY Gedeon: *A háború*. Budapest, Stephaneum Nyomda, 1941. 7.

⁴ GRÜLL Tibor: *Az utolsó birodalom*. Budapest, Typotex Kiadó, 2007. 230.

⁵ Christianity and the ethics of war, BBC, <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/christianethics/war.shtml> [letöltve: 2015.03.18.]

⁶ Just war, BBC, <http://www.bbc.co.uk/ethics/war/just/introduction.shtml> [letöltve: 2015.03.18.]

⁷ Somfai Béla: Háború és béke, Katolikus Ifjúsági és Felnőttképzési Egyesület, <http://tarsadalomformalas.kife.hu/haboru-es-beke/> [letöltve: 2015.03.16.]

császár (379-395) 390-ben államvallássá nyilvánította.⁸ A kereszténység kezdeti háborúhoz való pacifista hozzáállása az egyébként is erre buzdító tanítás mellett a Római Birodalomban uralkodó *Pax Romana* eredményezi. Ezt támasztják alá Celsus gondolatai: „A keresztények azért tűrik békében a szenvedést, mert Istenben bíznak és a gondviselés rendelkezéseit követve nem harcolhatnak úgy, mint a zsidók. Az uralkodónak pedig azáltal teszik a legnagyobb szolgálatot, hogy imádságaikkal és erényes életükkel megtörik a gonosz szellemek hatalmát”. Mindez a körülményekkel együtt változott. A részvételt eleinte az igazolta, hogy a győzelem a kereszttől ered és a győzelem által ellenségből barátok lesznek. A 390-től pedig a keresztények feladata lett a birodalom békéjének biztosítása, mely összefonódott a kereszténység védelmével is.⁹

Nagy Konstantin 312 októberében Maxentius császár ellen vezetett háború előtt égi jelenség szemtanúja volt, ettől fogva hívta a keresztény Isten jelképeit segítségül a csatába, ezért tartják ezt az első szent háborúnak is. Eusebius Pamphilius ekképp ír a történekről: „miközben imádkozott, az Úr egy fénylő kereszt és egy felirat látomását küldte a császárnak, mely arra figyelmeztette őt, hogy a jel által győzedelmeskedni fog.”¹⁰ A szent háború elnevezés a történelem folyamán igen népszerű lett, amely egy vallási vezető által jóváhagyott, vallási célból folytatott harc, ahol a résztvevők gyümölcse a szellemi jutalom. A történelem talán legismertebb szent háborúja a még II. Orbán pápa (1042-1099) által kezdeményezett kereszties hadjárat volt, mely 1095-től egészen 1291-ig tartott a Szent Föld muszlimoktól való visszafoglalása érdekében.¹¹

Szent Ambrus (339-397) milánói püspök életében a birodalom határait arianus eretnekek fenyegették, tehát a terület védelme együtt járt a hit tisztaságának oltalmával. A katonáskodást Ószövetségből vett példával, Kánaán meghódításával igazolta. A háború jogossága pedig Ciceró elveiből származott, aki az erények kapcsán tanítja, hogy az erő sem lehet meg a többi sarkalatos erény, elsősorban az igazságosság nélkül.¹² Az igazságos háborúról a keresztény korban Szent Ágoston nézetei voltak szintén meghatározóak. Álláspontja szerint a háború akkor lehet igazságos, ha Isten irányítása alatt, valamint akaratának

⁸ SZUROMI Szabolcs Anzelm: *Bevezetés a katolikus hit rendszerébe*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 35.

⁹ PÉTERFFY (1941) i. m. 5.

¹⁰ TARIÁN M. Tamás: Nagy Konstantin látomása. *Rubiconline*, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/312_oktober_27_nagy_konstantin_csaszar_latomasa/ [letöltve: 2015.03.18]

¹¹ Holy wars, BBC, <http://www.bbc.co.uk/ethics/war/religious/holywar.shtml> [letöltve: 2015.03.18.]

¹² PÉTERFFY (1941) i. m. 6.

teljesítéséért folyik.¹³ Munkásságának forrása egyértelműen a stoikus tanítás illetve ennek Szent Ambrus által való közvetítése volt.

Az igazságos hadviselés szabályainak részleteit Aquinói Szent Tamás (1225-1274) olasz teológus, skolasztikus filozófus munkásságából ismerhetjük meg. *Summa Theologica* című művében a természetjog alapján határozza meg a jogos háború indításának három feltételét, mely nem más, mint a szuverén hatalom, a jogos ok és a helyes szándék. Szent Tamásnál a legfőbb állami tekintélynek van joga felvenni a harcot a külső és belső ellenséggel egyaránt, a szándék pedig meghatározza a hadviselés módját.¹⁴ A hármas feltételrendszer alapján megkülönböztethetjük a *jus ad bellum*, a *jus in bello* és a *jus post bellum* intézményét. A latin kifejezéseket úgy határozhatnánk meg, mint a háború indításának joga (itt jelenik meg az igazságos, jogos ok), a hadviselés szabályai, azaz mi megengedett egy háborúban, valamint a háborúskodás utáni helyzet rendezése.¹⁵

Követői, köztük Francisco de Vitoria (1483-1546) is, hangsúlyozzák az elszenvedett jogtalanságot, mint háború indítását megalapozó okot. Ebből levezethetjük, hogy a keresztény gondolkodók a XV.-XVI. századra már eljutottak addig az elképzelésig, hogy kizárólag az önvédelem jogosíthat fel a háborúra, de ennek jegyében nyilvánul meg a támadó háborúk esetében a jogtalanság megszüntetése valamint megtorlása is. Vitoria azt vallja, hogy „Minden meg van engedve, ami a közjó megvédésére szükséges, mivel a közösség védelme és fenntartása a háború célja”.¹⁶ Továbbá, ha a háborút a vallási intolerancia jegyében indították, akkor az igazságtalan volt, ám amennyiben a vallási intolerancia leküzdését tűzik ki célul, akkor már igazságosnak minősült.¹⁷

Az igazságos háború tana sokat változott az idők során. A XV-XVI. század különösen jelentős volt ebből a szempontból. A reformációval a keresztény hit egységessége hivatalosan is megszűnt, a létrejövő különböző protestáns felekezetek véleménye is eltér bizonyos kérdésekben, hiszen őket nem kötötték a szigorú katolikus dogmák.

Hugo Grotius (1583-1645) *De iure belli ac pacis* című művében, ahogyan azt a cím is sugallja a háborúhoz és békéhez fűződő jogot tanulmányozta.

¹³ SZIGETI Péter: A nemzetközi jog és az igazságos háború tanának fejlődése. <http://www.ajk.elte.hu/file/SzigetiPeter-NemzetkoziJog.pdf> [letöltve: 2015.03.16.]

¹⁴ PÉTERFFY (1941) i. m. 11.

¹⁵ UJHÁZI Lóránd: Újabb etikai kihívások a hadtudományban a katolikus egyház megítélése szerint. *Társadalom és Honvédelem*. XVIII. évfolyam, 2014/1. 25–41.

¹⁶ PÉTERFFY (1941) i. m. 18–20.

¹⁷ SÜLYÖK Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata. PhD értekezés. http://193.6.1.94:9080/JaDoX_Portlets/documents/document_5742_section_992.pdf [letöltve: 2015.03.10.]

Elmélete új utat nyit a háborúról való gondolkodásban, mely a nemzetközi jog kialakulásához vezet. Elkülönítette egymástól a természetjogot, az isteni jogot, illetve a pozitív, tételes jogot. A természetjogot kizárólag az ész, a *ratio* az, mi meghatározza. A pozitív jog, a *ius voluntarium* pedig az emberi akaratból ered, az emberek által alkotott jogot jelenti. Szerződéselmélet alapján határozza meg az állam és az emberi jogok létrejöttét. Ennek jelentősége alapvetően abban rejlik, hogy a legfőbb hatalom már nem közvetlenül Istentől, hanem az emberektől származik. A főhatalom döntéseit kizárólag saját akarata alapján hozhatja meg. Grotius érdeme annak megfogalmazása is, hogy az emberek közösségének is külön jogra van szüksége, egy olyan jogra, ami ezeket a közösségeket köti össze, amely nem más, mint a népek joga, a nemzetközi jog.¹⁸ A szabályos háborúnak pedig két feltétele és három jogos oka van, mégpedig hogy mindkét oldalon attól induljon ki, aki az államon belül a legfőbb hatalommal rendelkezik, továbbá, hogy bizonyos formaságokat megtartsanak,¹⁹ emellett a lehetséges okok a védekezés, a tulajdon visszaszerzés és a büntetés.²⁰ Idővel a háború jogosságának teologikus vizsgálata egyre lehetetlenebbé vált, mivel a körülmények folyton változtak, illetve ilyen megosztó környezetben nehéz volt olyan kérdésekre válaszolni, hogy melyik fél sértett először jogot vagy ki hivatkozhat valóban a jogos védelemre.²¹ A vallás és a háború igen sokáig kéz a kézben jártak, azonban ez fokozatosan megszűnt. Az igazságos háború tanának létjogosultságában fordulópont következett be, melynek lépései kezdődtek a reformációval megszűnő kereszténység egységével, az állam és egyház kapcsolatának változásával, valamint a megszülető nemzetközi joggal. A vallás megtartotta saját háborúról alkotott véleményét, azonban ennek relevanciája jelentősen csökkent, mivel a háború megindítása az egyháztól elválasztott állam joga, másrészt a vonatkozó szabályait pedig a kialakuló nemzetközi jog írja elő.

¹⁸ PACZOLAY Péter: A legfőbb hatalom eredete. *Rubicon*, http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/ujkori_allamelmelvelek_a_legfobb_hatalom eredete/ [letöltve: 2015.03.21.]

¹⁹ HUGO GROTIUS: *A háború és a béke jogáról. I. kötet*. Budapest, Pallas Stúdió – Attraktor Kft., 1999. 89.

²⁰ Uo. 162.

²¹ PÉTERFFY (1941) i. m. 18–20.

2.4. Az igazságosság követelményének továbbélése a Katolikus Egyházban

Az egyház állásfoglalása tényleges döntésekben annyiban és úgy nyilvánul meg, amennyiben és ahogyan az egyház kapcsolódik az államhoz. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy egy olyan államban, ahol a két hatalom teljes elválasztása megtörtént ne lenne jelentősége a keresztény erkölcsnek. Az egyház megkérdőjelezhetetlen hatalmát igazolja, hogy napjainkban is valós politikát befolyásoló, közösségformáló szerepe van és saját jogát megalkotva rendelkezik is az igazságos háború feltételeiről. Hazánkban például állami és az egyházi jogrend egymástól elválasztva, egymás mellett van jelen, az állam ehhez, mint metajuridikus rendszerhez viszonyul.²²

A II. Vatikáni Zsinat megnyitásának 30. évfordulóján, 1992-ben kiadott Katolikus Egyház Katekizmusa, mely a katolikus egyház egész világon kötelező érvényű tanításának hivatalos összefoglalását tartalmazza,²³ egyértelműen kijelenti, hogy az erkölcsi jogszerűség megbecsülése azok bölcs ítéletére tartozik, akik a közjóért felelősek. A háborúra vonatkozó tanítások az ötödik parancsolat révén merülnek fel. Az államhatalomnak joga és kötelessége, hogy a nemzet védelme érdekében állampolgáira a szükséges kötelezettséget kirója. Továbbá tartalmazza az igazságos háború doktrínájának mai feltételeit, melyek a következők: a támadó fél által okozott kár tartós, súlyos és kétséget kizáró legyen, ennek megállítására vonatkozó minden eszköznek használhatatlannak vagy hatástalannak kell lennie, a siker feltételei adottak legyenek. Ezen kívül megjelenik még az arányosság követelménye is, tehát az okozott kár nem lehet nagyobb, mint amekkora a megszüntetendő rossz okoz. Jól láthatóan az alapkövetelmény az, hogy a katonai erők által használt jogos önvédelem szigorú feltételeit nagy körültekintéssel kell megállapítani.²⁴

3. Az igazságos háború tana a keresztény világon kívül

Az emberek magatartását, a társadalmi szabályok alakulását a különböző vallási, erkölcsi, kulturális szabályok mindig is meghatározták. Azt is látnunk kell,

²² SZUROMI i. m. 90.

²³ MÁTÉ-TÓTH András: II. János Pál pápa műve. *Beszélő Online*, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/ii-janos-pal-papa-muve> [letöltve: 2015.03.21.]

²⁴ *A Katolikus Egyház Katekizmusa*: Harmadik rész, Második szakasz, Első fejezet, 5. cikkely, III. 2307–2310.

hogy a kereszténység nem az egyedüli meghatározó vallás a világon, és bár az igazságos háború tanát keresztény teológusok munkássága hozza létre, ez tulajdonképpen alkalmazható az összes vallásban, hiszen a háború és az erőszak olyan elemi jelenség, hogy az erről való rendelkezés kikerülhetetlen. A doktrína többnyire általános meghatározásai pedig a tanokat más vallás előírásaival is párhuzamba állíthatóvá teszik.

3.1. Az iszlám előírásai a háborúra

Az iszlám jellegzetessége, mely hasonlóná teszi a kereszténységhez, hogy konkrét szabályrendszert dolgozott ki az igazságos háborúra vonatkozóan. Nemcsak a teória létezése, de a szabályok tartalma is hasonlóságot tükröz. Az önvédelem, más iszlám vallású állam külső támadó elleni védelmezése, illetve a muszlimokat sanyargató államok elleni fellépés képezik az igazságosan indítható háborúk alapját. A háborúban az előírt szigorú fegyelem mellett óvni kell a civil lakosságot, a lehető legkevesebb támadó erőt kell kifejteni, kerülni kell a dühből való harcot, emellett a foglyokkal való emberséges bánásmód követelménye is megjelenik.²⁵ A sok hasonlóság mellett egy szintén közös vonás különbözőséget szül. Mindkét vallás monoteista, éppen ezért csak a saját Istenük, csak a saját szabályaik fogadhatóak el, így alapvetően ellentét alakul ki a két civilizáció között. Az iszlám is több felekezetre, irányzatra oszlik. Megjelennek a szélsőséges elemek, amelyek a vallás értelmezésétől kisebb-nagyobb mértékben eltérnek. Radikális gondolkodók a Koránban található kard verseket másként értelmezik, ami azt eredményezi, hogy például az erőszakos hittenjesztés ugyanúgy az igazságosság mércéje alá esik számukra, sőt egyesek szerint azokkal a muszlimokkal szemben is alkalmazható ez, akik nem tartják magukat szigorúan az előírásokhoz.²⁶ Fenti megállapításomat, hogy az iszlám alapvetően nem tolerálja az agressziót sem a saját, sem pedig más oldal részéről ez az előírás megerősíti: „És harcoljatok hát Allah útján azok ellen, akik harcolnak ellenetek! Ám ne kövessetek el túlkapást, bizony Allah nem szereti a túlkapásra vetemedőket!” [Korán 2:190].²⁷

²⁵ Islam and war, BBC, <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/islamethics/war.shtml> [letöltve: 2015.03.22.]

²⁶ Islam and war, <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/islamethics/war.shtml> [letöltve: 2015.03.22.]

²⁷ Abdul-Fattah MUNIF: A dzsihád valódi jelentése. <http://iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/iszlam-es-nyugat/item/1311-a-dzsihad-valodi-jelentese> [letöltve: 2015.03.22.]

3.2. Szent háború-e a dzsihad?

Sokan az iszlám és a háború szavak hallatán azonnal a dzsihadra, mint szent háborúra asszociálnak. Azonban ez a nyugati kultúrában elterjedt téves megállapítás. A dzsihad szó valójában erőfeszítés, küzdelem jelentéssel bír, mely irányultsága szerint kettős. Egyrészt létezik a belső, nagyobb dzsihad, mely leginkább a személyes küzdelmet jelent az iszlám tanítás szerinti élet érdekében, valamint a jó muszlim közösség építését is takarja. Másrészről pedig valóban van a szónak egy kifelé irányuló, bár kisebb jelentőséggel bíró, mégis látványosnak tartott megnyilvánulása, amely az iszlám védelme érdekében folytatott szent háborúra vonatkozik. Ezt a szélsőséges csoportok szintén másként értelmezik, és a háborús előírásnak tulajdonítanak nagyobb jelentőséget.²⁸ A szent háborúról tehát csak védekezés esetén beszélhetünk, mely megvalósulhat önvédelem, az iszlám erősítése, a muszlimok személyi és vallásszabadságának védelme, a hívek sanyargatásának megakadályozása (akár egy zsarnok uralkodóval szemben is), az esküszegő ellenség megbüntetése vagy valamilyen rossz dolog jóvátétele érdekében. Az pedig, hogy egyesek az iszlám vallás erőszakos terjesztését, más államok meghódítását, hasznossági alapon indított háborút, vitarendezést vagy erődemonstrációt is a szent háború égisze alatt említsenek teljességében téves a Korán eredeti tanítása alapján.²⁹

4. A háború szabályozásának jogi szempontjai napjainkban

A jog térnyerésével a háborús előírások is jogi eredetűek lettek, sőt leginkább nemzetközi jogi jelleget öltöttek. Az újkorban a haditechnika fejlődése, pusztító erejének növekedése arra készítette az államokat, hogy írásban rögzítsék a háborús rendelkezéseket. Az 1907. évi I. egyezményt emelném ki ezek közül, mely a nemzetközi viszályok békés rendezésére volt hivatott. Sajnos az egyezmény nem tudta megakadályozni az I. világháború kitörését. Wilson elnök az európai államok konfliktusainak feloldása, valamint egy újabb háború megakadályozása érdekében szorgalmazta a Nemzetek Szövetségének megalapítását. A szervezet 1919-ben Genfi székhellyel, általános hatáskörrel létre is jött. Bizonyos területeken látványos eredményeket ért el, azonban a világ meghatározó kérdéseire már

²⁸ MUNIF i. m.

²⁹ Jihad, BBC, http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/beliefs/jihad_1.shtml [letöltve: 2015.03.22.]

kevesebb sikerrel tudott befolyást gyakorolni. Az 1928-ban megkötött Briand-Kellog paktum értelmében az államok lemondtak a háborúról, mint a nemzeti politika eszközéről, azonban a Nemzetek Szövetségét már nem ruházták fel olyan eszközzel, mely ezt garantálni is tudta volna.³⁰ Gajzágó Lászlót idézve „A népszövetségi kísérlet bukása mutatott rá arra, hogy a kollektív, osztatlan békének az elmélete gyakorlatban egyetemes, osztatlan háborúhoz vezetett”.³¹

Carl Schmitt (1888-1985) erősen bírálta is ezt a paktumot, ugyanis véleménye szerint egy állam politikai egzisztenciájának lényege abban a képességében rejlik, hogy maga határozhatja meg barátait és ellenségeit, illetve, hogy önállóan dönthet a háború indításáról, még akkor is, ha az *ultima ratio* jellegű. Schmitt csupán a háború eszközének elítélésével ért egyet, az alkalmazásáról való lemondást, elveti és nemcsak azért, mert ezt a döntést az államnak tulajdonítja, hanem azért is, mert a háborúról való lemondás még nem szünteti meg magát a háborút, sőt így az nemzetközi politikai eszközként nyilvánulna meg, ami még inkább elítélendő.³² Hiába voltak ellenzői a háború kérdésének nemzetek feletti szintre helyezésének, a II. világháború borzalmai újra erre az útra vezettek. Egyértelművé vált, hogy a Nemzetek Szövetségéhez hasonló szervezetet kell kialakítani, amely valódi kompetenciákkal rendelkezik a fegyveres konfliktusok kezeléséhez.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya meghatározza az erőszak alkalmazásának, a háború kezdeményezésének alapvonalait. A Szervezet összes tagjai kötelesek nemzetközi viszáltaikat békés eszközökkel és oly módon rendezni, hogy a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság ne kerüljön veszélybe. A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.³³ Más ország területén fegyveres erőt alkalmazni kizárólag a Biztonsági Tanács felhatalmazása, az adott állam beleegyezése, önvédelem, kollektív önvédelem, valamint jelentős humanitárius szükség esetén van lehetőség.³⁴ *ius ad bellum*

³⁰ KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011. 37–40.

³¹ PÉTERFFY Gedeon: *Igazságos béke*. Budapest, Stephaneum Nyomda, 1942. 4.

³² Carl SCHMITT: Állami és politikai. In: TAKÁCS Péter: *Államtan. Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 157–158.

³³ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, I. fejezet, 2. cikk, 3–4.

³⁴ Louise ARIMATSU – Michael Schmitt: The legal basis against ISIS remains contentious, *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/oct/06/legal-basis-war-isis-syria-islamic-state> [letöltve: 2015.03.23.]

máig élő eleme az önvédelemhez való jog, az erőszak alkalmazásának ma is legitim formájaként, addig terjed, míg az ENSZ Biztonsági Tanácsa annál hatékonyabb fellépést nem tud garantálni.³⁵ Az ENSZ Alapokmányának céljai és elvei mellett újból hitet téve 1949-ben jött létre az Észak-atlanti Szerződés, mely elsősorban a béke fenntartására, kölcsönös katonai segítségnyújtásra, az egyéni és kollektív védelemhez való jog biztosítására hivatott. Ez a kormányközi szervezet a tagállamok politikájának összehangolása révén, közös, egyetértésben meghozott döntésekkel igyekszik állást foglalni háború és béke kérdésében. Sajnálatos módon az ENSZ-ről is bebizonyosodott, hogy bizonyos kérdések szabályozását nem tudja hatékonyan ellátni.³⁶ A szervezet akkor válik leginkább tehetetlenné, ha valamelyik állandó tagja vagy közeli szövetségese követ el nemzetközi jogsértést.³⁷

5. Egy napjainkbeli konfliktus aspektusai

Napjaink kihívásainak kapcsán Samuel P. Huntingtonra hivatkoznék, aki 1992 óta vizsgálja a hidegháború utáni világot és annak kihívásait. Már ekkor felhívta a világ figyelmét arra, hogy a XXI. században a civilizációk közötti ellentét, esetenként szakadék okozhat konfliktusokat. Michael Dibdin *Halott lagúna* című regényéből egy mondatot ragadnék ki: „Ha nem gyűlöljük azt, amik nem vagyunk, nem szerethetjük azt, amik vagyunk.”³⁸ Azonban nem Huntington volt az első, akiben felmerült a civilizációk ellentétéből fakadó veszély gondolata. Immanuel Kant (1724-1804) az örök béke lehetőségeit kutatva mutatott rá arra, hogy ha a népek egy 'közös külső kényszer' önként vállalásával a föderalitás eszméjén nyugvó világköztársaságot hoznának létre, akkor ez alapja lenne egy békeszövetségnek, ahol minden háborút egyszer s mindenkorra befejeznének. A népek nyelvük és vallásuk különbözősége által megőriznék különállóságukat, azonban ez magában hordozza a kölcsönös gyűlöletet és a háború kitörésének egy újabb lehetőségét is akár.³⁹ A nyugati világ és a fegyveres agresszió kapcsolatát a keresztény vallás alapozza meg, majd

³⁵ TAKÁCS i. m. 560.

³⁶ Uo. 542.

³⁷ Uo. 562.

³⁸ SAMUEL P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világrendek alakulása*. Budapest, Európa Kiadó, 2008. 14.

³⁹ SAÁD JÓZSEF: *Háború – béke – népszövetség*. In: FELKAI GÁBOR [et al.]: *Forrásvidékek*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2002. 96–98.

napjainkra a jog mindenhatósága veszi át az irányító szerepet. Világunk nem homogén, különböző civilizációkban eltérő a gondolkodásmód, az államberendezkedés, ezt a másságot az élet szinte minden területén fellelhetjük. Ahhoz, hogy korunk egyik legaktuálisabb fegyveres konfliktusát megértsük, látnunk kell azt az alapvető különbséget, hogy míg keresztény világban megvalósult az állam és vallás elválasztása, addig az iszlám nem csak az emberek magánügye, de az állam vezetésben, szervezetében is erős szereppel rendelkezik.

5.1. Az Iszlám Újjászületés

Az iszlám civilizáció alkalmazkodott a nyugathoz, azonban jövőjét magában az iszlámban találta meg. Az iszlám meghatározza a társadalmat, a kultúrát és a politikát is, ez egy mindent átható mozgalom, mely minden muzulmán társadalomban nyomot hagyott. Fontos szerepe volt az iszlám társadalmi szervezetek megjelenésének, mely szinte kiszorította a világi társadalom intézményeit. Ezeknek a szervezetek a jelentősége abban állt, hogy hiánypótló szerepben tűntek fel ott, ahol leginkább szükség volt rájuk. Egyiptomban a kormányzat által hagyott űrt pótolta, Jordániában a Muzulmán Testvérek Szövetsége a szociális, kulturális infrastruktúrát javította, Gázában az oktatást fejlesztette. Vallási jóléti állam alakult a világi államon belül. A nyolcvanas, kilencvenes években az iszlám mozgalmak ellenzéki szerepben tűntek fel, de a kormányzat is igyekezett mindinkább azonosulni az iszlámmal. A modernizációval karöltve iszlamizálódtak a törvények, maga a jogrend is iszlám jellegű a legtöbb államban, vallási büntetésformák terjedtek el és a Saria alapú törvényszékek rendszere vált meghatározóvá.⁴⁰ Tehát míg nyugaton a vallás és az állam szekularizációja, keleten éppen a két hatalom eggyé válása figyelhető meg.

5.2. Az Iszlám Állam

Az Iszlám Állam [The Islamic State of Iraq and Syria: ISIS] Szíria keleti részén, valamint Irak északnyugati felében 2013 áprilisában megjelenő szélsőséges iszlamista csoport, mely az al-Káida terrorszervezetből nőtte ki magát. Céljuk egy iszlám kalifátus létrehozása. A szervezet pontos nagysága ismeretlen, de a dzsihádisták száma több tízezer főre rúg, melynek utánpótlása több mint

⁴⁰ HUNTINGTON i. m. 170–182.

80 államból érkezik. Ez is bizonyítja, hogy nem egy egységes szervezet, azonban követői világszerte akadnak. Kihasználva a szunnita kisebbség és a síita kormány közötti feszült helyzetet tudtak egyre nagyobb hatalomra szert tenni.⁴¹

5.3. Miben rejlik az ISIS veszélye?

Egyrészt az egyik anyagilag legjobban támogatott szervezet. Bevételeik jelentős részét különböző arab államokból kapják, kihasználják a környezeti adottságokat, leginkább a gáz és olajmezőket, melyek illegális olajkereskedelem lehetőségét nyújtják, magas adókat és vámokat vetnek ki az irányításuk alatt álló területen, de eszközeik közé tartozik az embercsempészet, drog- és szervkereskedelem, az emberrablás és a kínzás is. Másrészt kiválóan használják a tömegkommunikációs eszközöket. Jelen vannak a közösségi média legnépszerűbb oldalain is [Facebook, Twitter]. Rejtőzködés helyett nyíltan kommunikálnak a világgal, profi módon felvett videókat tesznek közzé kegyetlenkedéseikről, amely szintén egy kétoldalú jelenség. Egyaránt alkalmas eszköz a hívek toborzására, valamint mindenki más megfélemlítésére.

5.4. Az Iszlám Állam és az igazságos háború tanának összefüggése

Tanulmányomhoz úgy kapcsolható az Iszlám Állam, hogy tagjai a már bemutatott iszlám, azon belül is a szunnita felekezet szélsőséges elveket valló csoportja, akik azt állítják magukról, hogy ők az egyedüli igazhitűek. A világ többi részén hitetlenek élnek meggyőződésük szerint, akik csak ártani akarnak nekik, ezért ez feljogosítja őket a harcra minden más vallású emberrel szemben, sőt, még a tőlük eltérő elveket valló muszlimokkal szemben is. Számukra ez az igazságos háború. A Korán egyedi esetenként szó szerinti értelmezése igazolja tetteiket. Számukra mindenki ellenség, velük szemben pedig a kínzás eszközeit széles körben alkalmazzák, legyen az lefejezés, keresztre feszítés, élve megégetés, nők megerőszakolása vagy tömegek fegyveres legyilkolása.⁴² Ami elborzasztó, hogy mindez nem a sötét középkorban történik, hanem ma,

⁴¹ Syria Iraq: The Islamic State militant group, BBC, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084> [letöltve: 2015.03.23.]

⁴² What is 'Islamic State'?, BBC, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144> [letöltve: 2015.03.23.]

2015-ben. Fontos megjegyezni, hogy nem szabad a teljes iszlámot ezekkel a szélsőséges csoportokkal azonosítani, ugyanis a körülbelül másfélmilliárd fős muszlim társadalom ugyanúgy elítéli az általuk vallott ideológiát.

5.5. A nyugati világ véleménye a radikális iszlamistákról

Donald Rumsfeld az Amerikai Egyesült Államok korábbi védelmi minisztere napjainkban tett nyilatkozata igen elgondolkodtató. Az Iszlám Állam cselekedeteit a II. világháborúban elkövetett szörnyűségekkel állítja párhuzamba, véleménye szerint a radikális iszlamisták ugyanolyan szisztematikusan követik el a merényleteket a keresztények ellen, mint ahogyan az a XX. században az a zsidó közösség ellen történt meg. Mindenhol védekezni olyan, mintha sehol sem védekeznénk. Az Iszlám Államot csakis valós beavatkozás állíthatja meg, ha az elkövetők nyomába eredünk. Ez a fajta agresszió nem új keletű, csak hogy az eszközök rengeteget változtak, még halálosabbak lettek, és a gyilkosságok háttérben sem a pusztán az élet kioltásának célja áll, hanem az emberek, az ellenség terrorizálása. Az iszlám kalifátus létrehozása pedig alapvetően zavarja meg a világunkat uraló jelenlegi rendet. Hangsúlyozza a konkrét lépések minél előbbi megtételét, mert késlekedésünk nagy árat fog követelni, melyet idővel, pénzzel és emberi életekkel kell majd megfizetnünk.⁴³

Barack Obama, az Amerikai Egyesült Államok jelenlegi elnöke 2014 szeptemberében foglalt állást az Iszlám Államról, ahol kategorikusan kijelentette, hogy azt sem vallási csoportnak, sem államnak nem tekinthetjük, hiszen az iszlám nem tartalmaz előírásokat ártatlan emberek meggyilkolására. Területeiket pedig a gyenge államokat kihasználva, elfogadhatatlan eszközökkel szerezték, de sem kormánnyal sem az emberek támogatásával nem rendelkezik. Az ISIS egy terrorista szervezet, amely közvetlenül fenyegeti a Közel-Kelet országait, ugyanakkor ez a veszély Amerikára is kiterjed szövetségeseit ért fenyegetés által. Az Egyesült Államok légicsapásokkal igyekszik lehetetlenné tenni az ISIS terjeszkedését, és együttműködéséről biztosítja Szíria kormányát, mindent megtesz az ártatlan emberéletek megmentéséért. Obama beszédének kulcsmondata: aki Amerikát fenyegeti, az nem talál biztonságos menedéket sehol.⁴⁴

⁴³ Donald Rumsfeld's speech on ISIS, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=A4W6H7x6KXc> [letöltve: 2015.03.23.]

⁴⁴ President Obama's speech on ISIS, CNN, http://politicslive.cnn.com/Event/President_Obamas_speech_on_ISIS [letöltve: 2015.03.23.]

Míg a keresztes háborúk alatt a keresztény megszállók brutális magatartása lépte túl a szent háború vagy igazságos háború határait, addig napjainkban az iszlám szélsőséges erők politikáját színesítik ezek a brutalitások. A hasonlatot több elemzőtől és Barack Obamától is hallhattuk. Nagyon ingoványos talajon mozog ez az összehasonlítás. A Katolikus Liga elnöke, Bill Donohue hangoztatta is ennek alaptalanságát, ugyanis álláspontja szerint az iszlám extrémisták cselekedetei semmilyen körülmények között nem említhetők egy lapon a keresztények által folytatott keresztes hadjáratokkal.⁴⁵ Véleményem szerint mindkét oldalnak lehet igaza, az igazság a szemléletmódban áll. Mindkét fél feltételezheti az általa vívott háború igazságosságát, amennyiben saját szabályrendszerét fogadja el elsődlegesen. Eszerint az igazságos háborúról alkotott képünk az alapján fog változni, hogy melyik civilizációt tekintjük értelmezési alapnak. Magától értetődő, hogy eltérő civilizációkban eltérhet az igazságosság fogalma is. Annak ellenére, hogy minden rendszer a saját szabályait tartja igazságosnak, mégis könnyebben fogja elfogadni az idegen rendszer szabályait, ha azok hasonlóak sajátjához. A fenti tételmondat megosztottságát pedig az okozza, hogy a nyugati világ felfogása és a szélsőséges iszlamisták ideológiája a lehető legkisebb mértékben sem összeegyeztethető. Ez a szemléletmód persze egyáltalán nem teszi a valóságban tetteiket igazságossá vagy jogossá, csupán azt próbáltam igazolni, hogy teoretikusan, elvontan értelmezhetjük akár úgy is, mint az Iszlám Állam igazságos háborúját. Tehát ha saját értékrendszerünkbe próbálnánk beültetni az ISIS elképzeléseit, az az igazságos háború létjogosultságának totális tagadását eredményezné meglátásom szerint.

5.6. Az Iszlám Állam a Vatikán szemszögéből

2015 februárjában az Iszlám Állam 21 egyiptomi kopt keresztényt fejezett le, melyet videó formájában nyilvánosságra is hoztak. Az áldozatok egyszerű építő munkások voltak, akiknek azért kellett meghalniuk, mert keresztények voltak. A videóban az is elhangzott, hogy „Allah segedelmével leigázzuk Rómát”. Egyesek szerint ez lehetett egy utalás akár az Amerikai Egyesült Államokra vagy Törökországra is, azonban Olaszország nem alaptalanul érezheti a fenyegetettséget, hiszen Líbiától az olasz partvidék mindössze 500 mérföldnyi

⁴⁵ Bill Donohue and the Catholic League: Obama Insults Christians, Catholic Online, <http://www.catholic.org/news/national/story.php?id=58713> [letöltve: 2015.03.23.]

távolságra van.⁴⁶ Ez a közelség így kiterjesztően értelmezve egész Európa biztonságára veszélyt jelenthet, annál is inkább, hogy egyre növekszik az ISIS által kontinensünkön elkövetett terrorcselekmények száma.

2014 februárjában Ferenc pápa nagyon óvatosan nyilatkozik az Iszlám Állammal szemben tanúsítandó magatartásról. A katolikus egyház fejét kötik a katolikus egyház törvényei, így az igazságos háború doktrínája is. Sokak meglepetésére azonban a Vatikán támogatja az intervenciót az Iszlám Állammal szemben, hogy megakadályozzák a vallási kisebbségek lemészárlását. Korábban az 1990-es évek elején a Bosznia-Hercegovinában zajló etnikai tisztogatás kapcsán született hasonló állásfoglalás, tehát nem példanélküli a pápai jóváhagyás sem. A pápa óvatossága alatt arra utaltam, hogy Ferenc pápa nyilatkozatában csupán annyit jelent ki egész konkrétan, hogy az igazságtalan agresszió alkalmazása jogosan állítható meg. Nem mond se többet, se kevesebbet a megállítani szónál, nem tér ki annak módjára sem.⁴⁷

Éppen ezért érdemes megvizsgálnunk a pápai nunciusok nyilatkozatait, akik sokszor nyíltabban közvetítik a Vatikán álláspontját. A pápa diszkréciója is érthető, így kerülhető el, hogy szavait az amerikai katonai bevetés jóváhagyásaként, vagy az Iszlám Állammal szembeni hadjárat kilátásba helyezéseként értékelje bárki is. Gorgio Lingua iraki nuncius az amerikai légicsapásokról azt nyilatkozta, hogy ez olyan dolog volt, amit meg kellett tenni, ugyanis az Iszlám Államot másként nem lehet megállítani. Silviano Tomasi érsek, aki a Vatikánt képviseli az ENSZ genfi szervezetében kijelentette, hogy ha már minden lehetséges módszert kimerítettünk az emberek megmentése érdekében, és eszközeink elfogytak, akkor a nemzetek közösségének cselekednie kell. Fontos, hogy ezzel Tomasi érsek jóváhagyja a humanitárius intervenciót, azonban hangsúlyozza, hogy ezt nem egy önálló államnak kell megtennie, hanem nemzetközi szervezet általi közbelépés kívántatik meg.⁴⁸ Ferenc pápa nyíltan elítélte az kopt keresztények kivégzését és felhívta a figyelmet, hogy

⁴⁶ Dace GIBSON: Pope Francis condemns Islamic State's executions of Christians in Libya, Religion News Service, <http://www.religionnews.com/2015/02/16/pope-francis-condemns-islamic-states-executions-christians-libya/> [letöltve: 2015.03.23.]

⁴⁷ Thomes REESE: Why Pope Francis supports limited action against Islamic State, National Catholic Reporter, <http://ncronline.org/blogs/faith-and-justice/why-pope-francis-supports-limited-action-against-islamic-state> [letöltve: 2015.03.23.]

⁴⁸ REESE i. m.

ilyen helyzetben nincs különbség katolikus, ortodox, kopt vagy protestáns között, ez a világ keresztényeinek közös vesztesége, az áldozatok mártírok.⁴⁹

Amit itt a nyugati világ részéről tapasztalunk, az nem más, mint igazságos háború tanának továbbélése, napjainkban való újraértelmezése. Hiába teltek el évszázadok az elmélet kialakulása óta, láthatjuk, hogy az napjainkban sem merült feledésbe. Korábbi állításomat is igazolja, hogy azzal, hogy az ENSZ terrrorszervezetnek minősített az Iszlám Államot a világ nemzetei összefogva koalíciót alapítottak hatalmának megtörésére. A vélemények nagyon megosztóak, hiszen egyesek a nemzetközi közösséget okolják, hogy eddig fajult a helyzet, ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a katonai intervenciónak jogi feltételei vannak, melyeket még egy ilyen ellenféllel szemben is be kell tartanunk.

6. Összegzés

A tanulmányom során arra a megállapításra jutottam, hogy az igazságos háború tana mint teória minden kétséget kizáróan létezik, hiszen az ókortól kezdve napjainkig számos teológus, filozófus és különböző tudományokban jártas személy valóban meghatározó, részletesen kidolgozott elméleti munkát hagyott maga után. Azonban a gyakorlatban egy nem működő teóriát látok, ami csupán ürügye a fegyveres agresszióknak. Mentség, mely a háborús tevékenységet igyekszik legitimálni. Meglátásom szerint tagadhatatlanul nagy szükség van a nemzetközi szervezetekre, szabályokra, melynek kidolgozott rendszere már adott számunkra. Ami azonban még inkább nélkülözhetetlen, az a nemzetek között megvalósuló valós együttműködés, nagymértékű tolerancia, a különbözőségek elfogadása, a békés egymás mellett élés mindenek elé helyezése. A béke politikai úton azonban csak akkor valósulhatna meg, ha mindenkinek egyformán érdeke lenne a meglévő rend fenntartása.⁵⁰ A nyugati világ akármennyire is igyekszik a jogra hivatkozni – aminek valós korlátozó ereje alapvetően nem is vitatott –, mégsem eredményes a korlátozó mechanizmus, ha ez csak addig a pontig érvényesül, ameddig valamely világhatalom nem helyezi saját érdekét a jog elé. Szintén aggodalomra ad okot a keleti világ eltérő világnézete, azon belül is napjainkban leginkább a békét fenyegető szélsőséges csoportjainak tevékenysége, akik alapvetően saját szabályaikat követik. Számunkra ez a mi

⁴⁹ Josh SAUL – Bruce GOULDING: Pope Francis condemns ISIS' slaying of Christian 'martyrs', New York Post, <http://nypost.com/2015/02/16/pope-francis-condemns-isis-slaying-of-21-christians/> [letöltés ideje: 2015.03.23.]

⁵⁰ PÉTERFFY (1942) i. m. 4.

jogi szemléletünk által szinte fel sem fogható, hiszen a másik fél cselekedeteit különböző normarendszer határozza meg.

Véleményem szerint, ahol háború van, hiába bármilyen szabály, vagy igazoló eszme, kétségtelenül megjelenik a gyűlölet, a pusztítás és az erőszak. Annak ellenére, hogy igazságos-e vagy jogszerűen indított-e egy háború, még ugyanúgy háború marad. Saád József szavaival zárnám tanulmányomat: Az örök béke változatlan feladvány: befejezetlen projektum.⁵¹

⁵¹ SAÁD i. m. 99.